

7. Chou, M., Chang, N., Chen, C., Lee, W., Hsin, Y., Siu, K., & Hung, P. (2019). The effectiveness of music therapy for individuals with Rett syndrome and their families. *Journal of the Formosan Medical Association*, 118(12), 1633–1643 <https://doi.org/10.1016/j.jfma.2019.01.001>. [in English].
8. Constanti, F. (2015). Emotional effects of music therapy on children with special needs. *12A*, 17–183. [in English].
9. Jacob, U., Pillay, J., & Oyefeso, E. (2021). Attention span of children with mild intellectual disability: Does music therapy and pictorial illustration play any significant role?. *Frontiers in Psychology*, 12, 677–703 [in English].
10. International Rett Syndrome Foundation Accelerating Research, Empowering Families, <https://research.rettsyndrome.org/> [in English].
11. Neul, J., Kaufmann, W., & Glaze, D. (2011). Rettsyndrome: revised diagnostic criteria and nomenclature. *Ann Neurol. Dec*; 68(6). [in English].
12. Using Visual Supports at ABA Therapy Centers (2020), <https://www.myteamaba.com/resources/using-visual-supports-at-aba-therapy-centers> [in English].
13. Voniati, L., Georgiou, R., Papaleontiou, A., Tsapara, A., Papadopoulos, A., & Tafiadis, D. (2024). Scoping Review of Communication Abilities of Children with Rett Syndrome in Daily Routine: A Communication Partners' Perspectives. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 1–10. <https://doi.org/10.1007/s41252-024-00407> [in English].
14. Wandin, H., Lindberg, P., & Sonnander, K. (2022). A trained communication use of responsive strategies in aided communication with three adults with Rett syndrome: A case report. *Frontiers in Psychology*, 13:989319. DOI:10.3389/ps [in English].

УДК: 376-056.263].011.2:004.738.5:316.722

Богдан Куліш,

аспірант Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України

E-mail: bogdankulich777@gmail.com

ORCID ID [0009-0009-1030-7923](https://orcid.org/0009-0009-1030-7923)

Researcher [rid90837](https://orcid.org/0009-0009-1030-7923)

Bohdan Kulish,

postgraduate student

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна 04060, вул. М. Берлінського, 9

Mykola Yarmachenko Institute of Special Education
and Psychology, the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
Street M. Berlinskoho 9, Kyiv, 04060, Ukraine

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ
10–12 КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ**

**THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMING INFORMATION AND
COMMUNICATION COMPETENCE IN STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENTS IN
GRADES 10–12**

Анотація. У статті проаналізовано сучасне освітнє законодавство та праці вчених щодо проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10–12 класів з порушеннями слуху. Зазначено, що інформаційно-комунікаційні технології мають важливе значення для забезпечення освітньої та корекційно-розвивальної складових навчання учнів з порушеннями слуху, а формування у старшокласників з порушеннями слуху інформаційно-комунікаційної компетентності сприятиме реалізації однієї з основних вимог до якості сучасної освіти – уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, оволодіння навичками роботи з великими масивами інформації та інформаційною грамотністю і культурою.

Висвітлено зміст поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність», представлене у працях вчених та підходи до її формування в учнів з особливими освітніми потребами. Доведено, що володіння учнями 10–12 класів з порушеннями слуху інформаційно-комунікаційними технологіями дасть змогу подолати бар'єри на шляху до навчання, оскільки завдяки їм вони отримують доступ до різноманітних дидактичних матеріалів у доступному і прийнятному для них форматі, безбар'єрну комунікацію і взаємодію відповідно до особливих освітніх потреб цієї категорії учнів. Інформаційно-комунікаційні технології здатні допомогти учням з порушеннями слуху здійснити своє право на освіту, розкрити свій потенціал та реалізувати себе як особистість у суспільстві.

З'ясовано, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні школярів з порушеннями слуху сприяє розвитку і корекції психофізичних процесів: мислення, пам'яті, моторики, орієнтації в просторі; впливає на підвищення якості підготовки учнів з порушеннями

слуху до самостійного життя на основі формування базових компетентностей, набуття досвіду соціальної діяльності.

Обґрунтовано, що систематична робота над розвитком і вдосконаленням інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10–12 класів з порушеннями слуху дасть змогу розв'язати низку завдань, таких як: розвиток навичок впевненого користування цифровими технологіями для власної освітньої, а в подальшому і професійної діяльності; вдосконалення вміння критично працювати з інформацією, дотримуватися цифрової етики; можливість налагодити ефективну комунікацію як в очному, так і в дистанційному форматі, що є надзвичайно актуальним в сучасних умовах.

Ключові слова: учні 10–12 класів з порушеннями слуху, інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, безбар'єрна комунікація.

Abstract. The article analyses the current educational legislation and the works of scientists on the problem of forming the information and communication competence of students with hearing impairments in grades 10–12. It is noted that information and communication technologies are important for ensuring the educational, correctional and developmental components of teaching students with hearing impairments. The formation of information and communication competence in high school students with hearing impairments will contribute to the implementation of one of the main requirements for the quality of modern education - the ability to navigate the information space, mastering the skills of working with large amounts of information, information literacy and culture.

The article highlights the content of the concept of 'information and communication competence' presented in the works of scholars as well as approaches to its formation in students with special educational needs. It is proved that the mastery of information and communication technologies by students with hearing impairments in grades 10–12 will help to overcome barriers to learning. This is because such technologies provide them with access to a variety of didactic materials in an accessible and acceptable format, barrier-free communication and interaction in accordance with the special educational needs of this category of students. Information and communication technologies can help students with hearing impairments to exercise their right to education, unlock their potential and realise themselves as individuals in society.

It has been found that the use of information and communication technologies in teaching students with hearing impairments contributes to the development and correction of psychophysical processes: thinking, memory, motor skills, spatial orientation; affects the quality of preparation of students with hearing impairments for independent living through the formation of basic competencies, gaining experience in social activities.

It is substantiated that systematic work on the development and improvement of information and communication competence of students with hearing impairments in grades 10-12 will allow solving a number of problems, such as: development of skills of confident use of digital technologies for their own educational and, in the future, professional activities; improvement of the ability to work critically with information, to adhere to digital ethics; the ability to establish effective communication both in face-to-face and remote formats, which is extremely important in modern conditions.

Key words: students with hearing impairments in grades 10–12, information and communication competence, information and communication technologies, barrier-free communication.

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства сприяють активному використанню інформаційно-комунікаційних технологій в освіті осіб з особливими освітніми потребами. Випускник закладу загальної середньої освіти повинен оволодіти: надважливими навичками критичного мислення і вмінням розв'язувати проблеми; комунікативними навичками та навичками співробітництва; інформаційною грамотністю (вмінням швидко та ефективно шукати інформацію, критично її оцінювати та творчо використовувати); інформаційно-комунікаційною грамотністю (використання комп'ютерних технологій як інструменту для спілкування, досліджень тощо). Досягнення цієї мети можливе шляхом формування однієї з ключових учнівських компетентностей, якою є інформаційно-комунікаційна компетентність (далі – ІК-компетентність). Формування інформаційно-комунікаційної компетентності у наш час стало одним із пріоритетних завдань державної освітньої політики.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблемам формування ІК-компетентності та підготовки вчителів до використання ІКТ в освітньому процесі присвячено праці В. Бикова (2014, 2020), А. Гуржія (2013), М. Жалдака (2011), Т. Коваль (2009, 2011), О. Кузьминської (2010, 2011), С. Литвинової (2015), Н. Морзе (2006, 2019), О. Овчарук (2013), О. Спіріна (2020), Ю. Триуса (2015), Л. Чернікової (2010) та ін.

Використання інформаційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами висвітлено у працях Т. Дегтяренко (2025), Ю. Запорожченко (2016), О. Качуровської (2014), Б. Кравець (2017), О. Легкого (2002), С. Миронової

(2003), Ю. Носенко (2013), Н. Савінової (2015), Л. Черкасової, М. Шеремет (2001), І. Холковської (2007) та інших.

Дослідження ключових аспектів формування інформаційно-комунікаційної компетентності осіб з порушеннями слуху та варіативність застосування ІКТ під час навчання учнів із особливими освітніми потребами здійснювали Т. Бондаренко (2018), Г. Гордійчук (2018, 2021), В. Лобода (2010), С. Кирильчук, О. Мотилькова (2014), С. Нетьосов (2018) та інші автори.

Метою статті є розкриття теоретичних основ формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10–12 класів з порушеннями слуху.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано методи аналізу, систематизації та узагальнення матеріалу.

Результати дослідження. Теоретичним підґрунтям для формування ІК-компетентності учнів 10–12 класів з порушеннями слуху є сучасне міжнародне та вітчизняне освітнє законодавство, а також праці вчених, присвячені зазначеній проблемі.

Варто наголосити, що системно компетентнісний підхід в освіті було представлено на початку 2000-х рр. у «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006 р.), Європейській довідковій рамковій структурі ключових компетентностей для навчання впродовж життя та документі «Освіта та підготовка в Європі: різні системи – спільні цілі» (2006 р.). Документами визначено 8 груп компетентностей для навчання впродовж життя, зокрема: 1) спілкування рідною мовою; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математичну компетентність та компетентність у галузі науки і технологій; 4) цифрову компетентність; 5) уміння навчатися; 6) соціальну та громадянську компетентності; 7) відчуття ініціативи та підприємництва; 8) культурну обізнаність і самовизначення (Биков, Овчарук та ін., 2014).

Як бачимо, у країнах Європейського Союзу цифрова компетентність є однією з ключових у контексті навчання впродовж життя і визначена як здатність упевнено, критично і творчо використовувати інформаційно-комунікаційні

технології для досягнення цілей, що належать до сфери діяльності, зайнятості, навчання, дозвілля, участі у житті суспільства. Ця компетентність розглядається як трансверсальна, що сприяє досягненню інших компетентностей, які стосуються сфери мов, математики, вміння навчатися, культурної обізнаності тощо і належать до навичок 21 століття, що їх мають досягти всі громадяни, аби забезпечити активну участь у житті суспільства та його економічному розвитку (Локшина, 2009:1).

Значущість ІК-компетентності засвідчує увага до проблеми її формування з боку міжнародних організацій, зокрема Міжнародної асоціації оцінювання навчальних досягнень (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement - IEA), Організації з економічного співробітництва та розвитку ОЕСР (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD), які здійснюють моніторингові дослідження інформаційно-комунікаційної компетентності учнів закладів освіти в країнах Європи (Локшина, 2009).

Варто зазначити, що Україною ратифіковано основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей та прав людей з інвалідністю, згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я.

Актуальними для нашого дослідження вважаємо положення «Конвенції про права осіб з інвалідністю», прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 13.12.2006 р. і ратифікованої Верховною Радою України 16.12.2009 р. Вона визначає обов'язок нашої держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти. Статтею 9 Конвенції вимагається від держав-учасниць вжити належних заходів для забезпечення особам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2009).

У 2016 р. Європейською комісією було розроблено Рамку цифрової компетентності для громадян, яка стала орієнтиром для важливих державних документів, що унормовують основні підходи до реформування освіти в Україні з

урахуванням вітчизняного соціального, економічного, культурного контексту. Нині міжнародною педагогічною спільнотою порушується питання щодо розроблення уніфікованої рамки, базових стандартів з ІКТ, що сприятимуть розвитку національної освітньої політики та забезпеченню якісного рівня освіти (Локшина, 2009).

Сучасне законодавство в галузі освіти та освітні стандарти в Україні більшою мірою ґрунтуються на міжнародних документах, але не обмежуються ними. У Законі України «Про освіту» (2017 р.) надано визначення терміну «компетентність» – це «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон України про освіту, 2017: 3).

Увага до компетентісного підходу сприяла тому, що наукова та освітянська громадськість виокремила ключові (найвагоміші та найбільш інтегровані) компетентності, які впливають на особисту реалізацію та життєвий успіх особистості упродовж усього життя. Так, у Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) визначено одинадцять ключових компетентностей, якими повинен оволодіти випускник закладу середньої освіти, серед яких й інформаційно-комунікаційна компетентність. Цю компетентність віднесено до інформатичної освітньої галузі. У документі зазначається, що «інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності», а також зазначено, що «формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається у результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану діяльнісного підходу. Навчальними програмами обов'язково передбачається внесок кожного навчального предмета у формування зазначеної компетентності» (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 14.12.2016 р. № 988-р) передбачено формування в учнів таких ключових компетентностей: спілкування державною мовою (і рідною у разі відмінності); спілкування іноземними мовами; математичної грамотності; компетентності у природничих науках і технологіях; уміння вчитися все життя; соціальних і громадських компетентностей; підприємливості; загальнокультурної грамотності; екологічної грамотності і здорового способу життя та інформаційно-цифрової компетентності. Інформаційно-цифрова компетентність «передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; оволодіння інформаційною і медіа-грамотністю, основами програмування, алгоритмічного мислення, роботою з базами даних, навичками безпеки в інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» (Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, 2016).

У документі зазначається, що саме інформаційно-комунікаційні технології сприяють інтенсифікації освітнього процесу в школі, підвищенню мотивації учіння, формуванню в учнів уміння і навички оперувати і керувати інформацією, швидко приймати рішення, застосовувати набуті знання на практиці. Наголошується також, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі Нової української школи сприятиме формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів, основ інформаційної культури, надбанню умінь життєво необхідних компетентностей, розвиває в учнів критичне мислення, емоційний інтелект, творчу активність, ініціативність, самостійність, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Водночас Законом України «Про освіту» (ст. 1, 3, 19, 20) передбачено, що засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності серед інших передбачають:

- забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;
- розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами;
- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.
- право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі «Інтернет», електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів (Закон України «Про освіту», 2017).

Реалізація права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти потребує забезпечення безбар'єрного доступу до закладів освіти та організації безпечного інклюзивного освітнього середовища. Проте перед багатьма громадянами України з особливими освітніми потребами виникають певні бар'єри у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у суспільному житті. Ці бар'єри наявні у кожній сфері життя людини, зокрема ускладнений доступ до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення, відсутність адаптації інформації, сайтів та додатків для всіх громадян, суспільне несприйняття, бар'єри у доступі до освіти, працевлаштування. Особливо відчутними ці проблеми є для осіб з особливими потребами, зокрема осіб з порушеннями слуху. Доступ до публічної інформації є недостатньо адаптованим для таких осіб.

Тож важливим для розвитку освіти осіб з особливими потребами стало видання Указу Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні», створення Ради з безбар'єрності при Кабінеті Міністрів України; прийняття Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. На рівні законодавства безбар'єрність визначається

як загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

У документі інформаційну і цифрову безбар'єрність віднесено до стратегічних напрямів розвитку безбар'єрного простору в Україні.

Інформаційна безбар'єрність передбачає доступ для осіб з особливими потребами незалежно від їх функціональних порушень чи комунікативних можливостей до інформації в різних форматах та з використанням таких технологій як шрифт Брайля, великошрифтовий друк, аудіодискрипція (тифлокоментування), переклад жестовою мовою, субтитрування, формат, придатний для зчитування програмами екранного доступу, формати простої мови, легкого читання, засоби альтернативної комунікації.

Цифрова безбар'єрність потребує розширення доступу до цифрової інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності населення, розроблення програм та інфраструктури цифрової освіти, у тому числі й для осіб з особливими потребами, а також адаптації програм навчання цифрових навичок з урахуванням доступності для осіб з порушеннями зору, слуху, рухової активності та когнітивними порушеннями (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

Тож оволодіння старшокласниками з порушеннями слуху інформаційно-комунікаційними технологіями дасть змогу подолати бар'єри на шляху до навчання, оскільки завдяки їм вони отримують доступ до різноманітних дидактичних матеріалів у доступному і прийнятному для них форматі, безбар'єрну комунікацію і взаємодію відповідно до особливих освітніх потреб цієї категорії учнів.

Інформаційно-комунікаційні технології сьогодні здатні допомогти учням з порушеннями слуху здійснити своє право на освіту, розкрити свій потенціал та реалізувати себе як особистість у соціальному способі життя.

В Україні упродовж останніх років помітно активізувались наукові дослідження з проблем формування ІК-компетентності в учасників освітнього процесу.

Сутність поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» різні вчені трактують по-різному. Разом із поняттям «інформаційно-комунікаційна компетентність» часто використовуються такі поняття, як «інформаційна компетентність», «цифрова компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність», «комп'ютерна компетентність», «комп'ютерна грамотність», «інформаційна грамотність», «інформаційно-технологічна компетентність», «інформаційна культура».

У працях вчених поняття інформаційно-комунікаційної компетентності не зводиться лише до технологічної або цифрової галузі, воно містить різні аспекти, до яких належать соціальна сфера, галузь комунікацій, ціннісні та громадянські аспекти життєдіяльності людини. Вважаємо, що саме з цим пов'язана така синонімія у визначенні досліджуваного поняття.

Так, О. Спірін вважає терміни «комп'ютерна компетентність», «інформаційно-комп'ютерна компетентність», «інформаційно-технологічна компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність» синонімічними до терміну «інформаційно-комунікаційно-технологічна компетентність» або «ІКТ-компетентність» і визначає її як «підтверджену здатність особистості автономно і відповідально використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання суспільно значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі або виді діяльності» (Биков, Спірін, Овчарук, 2010: 46).

О. Овчарук стверджує, що ІК-компетентність треба розуміти як «сукупність знань і розуміння, умінь і навичок, а також особистісних ставлень і ціннісних орієнтацій людини у галузі інформаційно-комунікаційних технологій та здатність автономно і відповідально демонструвати їх для практичної, професійної діяльності та навчання упродовж життя» (Биков, Спірін, Овчарук, 2010. 32). Аналізуючи зарубіжні системи освіти, О. Овчарук наголошує, що в межах поняття

ІК-компетентність лежать також такі поняття: цифрова грамотність (digital literacy), технологічна грамотність (technology literacy), інформаційна та технологічна грамотність (information and technology literacy), ІКТ-компетентність інформаційно-комунікаційно-технологічна компетентність, ІКТ-навички – інформаційно-комунікаційно-технологічні навички (ICT skills) та інші (Овчарук, 2013: 5).

Важливими для нашого дослідження та доцільним для врахування у процесі розроблення методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів 10–12 класів з порушеннями слуху є теоретичні положення щодо складників інформаційно-комунікаційної компетентності. Зокрема, дослідник С. Петренко, досліджуючи інформаційно-цифрову компетентність в контексті Нової української школи виокремлює 5 її складників:

– інформаційну грамотність (сукупність знань, умінь і навичок, необхідних людині для ефективного пошуку, оцінювання, використання та передавання інформації в епоху цифрових технологій, а також критичне оцінювання джерел інформації з позиції достовірності, авторитетності та актуальності);

– комунікацію і співпрацю (навички ефективного спілкування, передавання здобутої інформації іншим різними цифровими способами, охоплюючи цитування і правильне оформлення джерел);

– створення цифрового контенту (використання цифрових технологій та мультимедійних інструментів для створення освітніх матеріалів і проєктів: презентації, блоги, вебсайти, аудіо- й відеоматеріали, цифрові оповідання, ігри й симуляції, соціальні медіа. Цей процес може сприяти більш інтерактивному та захопливому навчанню, а також розвитку різних компетенцій);

– безпеку (розуміння основних принципів етики у сфері інформаційних технологій та безпеки даних);

– розв’язання проблем (здатність отримувати якісну інформацію з різних джерел, об’єднувати її та використовувати для розв’язання конкретних завдань і ухвалення обґрунтованих рішень) (Петренко, 2017, с. 149).

Дослідники Л. Коношевський та О. Коношевський виділяють такі показники інформаційно-комунікаційної компетентності: готовність до освоєння практично необмеженого обсягу інформації й аналітичної обробки цієї інформації; прагнення до формування і розвитку особистих творчих якостей; наявність високого рівня комунікативної культури (у тому числі комунікації за допомогою інформаційних засобів), теоретичних представлень і досвіду організації інформаційної взаємодії, здійснюваної в режимі діалогу «людина-комп'ютер»; готовність до спільної зі всіма суб'єктами інформаційної взаємодії освоєння наукового і соціального досвіду, спільної рефлексії й саморефлексії; освоєння культури здобуття, відбору, зберігання, відтворення, представлення, передачі й інтеграції інформації (в тому числі в межах вибраної наочної галузі) (Коношевський Л., Коношевський О, 2013: 41–42).

Здебільшого, стверджує О. Овчарук, дослідники під поняттям ІК-компетентності розуміють доведену здатність працювати індивідуально або колективно, використовуючи інструменти, ресурси, процеси та системи, які відповідають за доступ і оцінювання інформації (відомостей і даних), отриманої через будь-які медіа ресурси, і використовувати таку інформацію для розв'язання проблем, спілкування, створення інформованих рішень, продуктів і систем, а також для отримання нових знань (Овчарук, 2013: 5–6].

Серед численних підходів до визначення ІК-компетентності виділимо окремі з них, а саме:

– інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає вміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати необхідні дані й відомості, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати їх за допомогою реальних об'єктів та інформаційних технологій;

– інформаційно-комунікаційна компетентність – це інтегроване утворення особистості, що віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку відомостей і ефективної роботи з ними в усіх їх формах і представленнях, здатності до роботи з комп'ютерною технікою й телекомунікаційними

технологіями і здатності щодо застосування останніх у навчальній, професійній діяльності та повсякденному житті;

– мотивація, потреба й інтерес до отримання знань, умінь і навичок у галузі технічних, програмних засобів та інформації, сукупність суспільних, природних і технічних знань, що відображають систему сучасного інформаційного суспільства; знання, що становлять інформативну основу пошукової пізнавальної діяльності; способи і дії, що визначають операційну основу пошукової пізнавальної діяльності; досвід пошукової діяльності у сфері програмного забезпечення і технічних ресурсів; досвід відносин «людина – комп'ютер» (Семко, 2013: 65).

Отже, у контексті численних наукових дискусій навколо визначення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» та її складників, а також самої проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності важливим є її аналіз, уточнення основних понять згідно з поглядами вчених щодо компетентнісного підходу в освіті осіб з особливими потребами, зокрема учнів 10–12 класів з порушеннями слуху.

Дослідниця Ю. Носенко виділяє три основні шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній освіті учнів з особливими освітніми потребами, зокрема:

– у компенсаційних цілях (використання ІКТ в якості технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації або заміщення відсутніх природних функцій, що дає змогу учням з особливими потребами повноцінно залучатись до процесів спілкування й взаємодії);

– у комунікаційних цілях (допоміжні прилади і програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують або уможливають комунікацію у більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження);

– у дидактичних цілях (сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з особливими потребами, розкриттю їх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище) (Носенко, 2014: 56).

І. Холковська зазначає, що в освіті учнів з особливими освітніми потребами комп'ютерні засоби можна використовувати для розвитку навчальних навичок як засіб контролю за діяльністю дітей, формування різних видів самоконтролю тощо.

Учена наголошує, що використання комп'ютерної техніки в спеціальній освіті позитивно впливає на навчальну діяльність школярів, сприяє корекції порушень їх психофізичного розвитку (Холковська, 2007).

О. Легкий підкреслює переваги застосування комп'ютерних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема індивідуалізації корекційного навчання в умовах класу, забезпечення кожній дитині адекватних саме для неї темпу і способу засвоєння знань, надання можливості для самостійної продуктивної діяльності, яка підтримується необхідною системою допомоги (Легкий, 2002).

Т. Бондаренко акцентує увагу на важливості інформаційно-комунікаційних технологій у розв'язанні пріоритетних завдань доступності навчання, виховання та розвитку учнів з особливими освітніми потребами. На думку вченої, використання цих технологій сприяє подоланню цифрового розриву, дає можливість підвищити рівень викладання шкільних предметів, збільшити мотивацію дітей до навчання, розширити сферу самостійної діяльності та покращити самооцінку школярів (Бондаренко, 2018).

На важливому коригуюче-розвивальному значенні використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дітьми, які мають порушення слуху, наголошує С. Нетьосов. І полягає воно в тому, що цифрові технології широко використовуються у процесі діагностування слухомовленнєвих порушень – сприяють виявленню проблемних зон розвитку дитини, допомагають визначити ступінь ураження і стан слухової функції, з'ясувати обсяг словникового запасу, охарактеризувати психомоторний розвиток особи, що відкриває шлях до складання індивідуального плану корекційного впливу на дитину та забезпечує контроль над ефективністю реалізації запропонованих заходів Нетьосов, [2018: 156].

Т. Дегтяренко наголошує на винятковому значенні наочності для дітей з порушеннями слуху і розширенні можливостей, які у вирішенні цього питання створюють ІКТ. Інформаційно-комунікаційні технології роблять надання навчальної інформації більш насиченим, наочним і доступним за рахунок

включення в процес навчальної діяльності кольору, графіки, анімації, інтерактивності тощо (Дегтяренко, 2015: 20).

3. Могильова зосереджує увагу педагогічної спільноти на нових підходах до розвитку, які надають інформаційні технології дітям з порушенням слуху, а саме: реалізації соціальної активності дітей; формуванні компетентностей дітей у здатності приймати рішення, орієнтації на виконання конкретного завдання, формуванні відповідальності, досягненні соціальної незалежності; можливості самореалізації дитини на основі забезпечення гнучкого мислення, вміння співпрацювати у команді, розвитку компенсаторних можливостей для школярів з порушенням слуху, які нададуть учням особистої впевненості після закінчення школи (Могильова, 2013).

Дослідники також вказують на прогалини впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему спеціальної освіти, зокрема на недостатньому вивченні вченими проблем: 1) застосування вебтехнологій у професійній діяльності адміністрації і педагогічного персоналу спеціальної школи; 2) підготовки фахівців до застосування хмарних технологій у навчальному середовищі спеціальної школи; 3) застосування хмарних технологій як інструмента створення інформаційного середовища взаємодії учасників освітнього процесу; 4) упровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес як одного з шляхів удосконалення опанування учнями з особливими освітніми потребами змісту освіти і контролю за якістю їх знань; 5) застосування комп'ютерних технологій як засобу корекційної роботи і засобу корекції порушень дітей з різними нозологіями; 6) формування базового рівня компетентності учнів з особливими потребами в галузі інформатики (Дегтяренко, 2015: 21).

На підставі аналізу сучасного освітнього законодавства та численних наукових праць змістове наповнення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учнів 10–12 класів з порушеннями слуху» визначаємо як їхню здатність до ефективного і критичного використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення освітніх, особистісних та професійно зумовлених потреб на основі відповідних компетенцій, які охоплюють розвинену

систему знань, навичок, відповідальності, мотивації та особистісних ціннісних орієнтирів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інформаційно-комунікаційні технології істотно змінили освітнє середовище і надають значні переваги для учнів з особливими потребами, зокрема з порушеннями слуху. ІКТ мають важливе значення для забезпечення освітньої та корекційно-розвивальної складових освіти учнів з порушеннями слуху, а формування у старшокласників з порушеннями слуху інформаційно-комунікаційної компетентності сприятиме реалізації однієї з основних вимог до якості сучасної освіти – уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, оволодіння навичками роботи з великими масивами інформації та інформаційною грамотністю і культурою.

Системна робота над розвитком і вдосконаленням зазначеної компетентності в учнів 10–12 класів з порушеннями слуху дасть змогу розв’язати низку завдань, таких як: розвиток навичок впевненого користування цифровими технологіями для власної освітньої, а в подальшому і професійної діяльності; вдосконалення вміння критично працювати з інформацією, дотримуватися цифрової етики; можливість налагодити ефективну комунікацію як в очному, так і в дистанційному форматі, що є надзвичайно актуальним в сучасних умовах.

Водночас проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів старших класів з порушеннями слуху нерозривно пов’язана з особливостями психофізичного розвитку цієї категорії учнів, доцільною організацією підтримки та супроводу учнів з порушеннями слуху за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Саме ці аспекти потребують подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору. (2014). Посібник Бикова В. Ю., Овчарук О. В. (ред.). *НАПН України, Ін-т ін-форм. технол. і засобів навч.* Київ. Атіка. 212 с.

2. Локшина, О.І. (2009). Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. К.: Богданова А.М. 404 с.
3. Закон України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 05.09.2017 р. зі змінами) *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Кабінет Міністрів України. (2011, 23 листопада). *Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (1392)*, (із змінами) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
5. Кабінет Міністрів України. (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року (988-р)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
7. Кабінет Міністрів України (2021, 14 квітня). *Про схвалення Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року. (366-р)*.
8. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України. (2010). Методичні рекомендації (ред. В.Ю. Биков, О.М. Спирін, О.В. Овчарук). К. Атіка. 88с.
9. Овчарук, О. (2013). Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. *Комп’ютер у школі та сім’ї*. 7. С. 3–8.
10. Петренко, С.В. (2017). Інформаційно-цифрова компетентність учня у контексті формування нової української школи / С. В. Петренко. *Інноватика у вихованні*. Вип. 6. С. 144–156. http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2017_6_19.
11. Коношевський, Л.Л., & Коношевський, О.Л. (2013). Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вчителів математики. *Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ (ред.). Вип. 32–33 (36–37). Харків.: НТУ «ХПІ». С. 38–44.
12. Носенко, Ю.Г. (2014). Деякі аспекти впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Зб. матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2014»*. Київ. 54-56.
13. Нетьосов, С. (2018). Засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху/ *Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник*. Ю. Г. Носенко (ред.). Полтава. ПУЕТ, 2018. с.151–179.
14. Холковська, І.Л. (2007). *Корекційна педагогіка*. Вінниця, Україна: ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

15. Легкий, О. (2002) Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі. *Дефектологія*, 1, 36–39.
16. Бондаренко, Т. В. (2018). Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 67(5), 31–43. <http://surl.li/zktxcq>
17. Дегтяренко, Т. М. (2015). Поширення ідей упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему спеціальної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. 2 (46). 11–21. URL:<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/1207/917> .
18. Могильова, З.О. (2013). Аналіз упровадження дистанційної освіти у спеціальній школі (для осіб з вадами слуху). *Інформаційні технології та засоби навчання*. № 6 (38). С. 182–195. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/index>
19. Семко, Л.П., Н.І Самойленко (2013). Компетентнісний підхід до навчання інформатики в основній школі. *Наукові записки. Вип.4. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Ч. 2. Кіровоград. РВВ КДПУ ім. В. Винниченка*. 63–67.

REFERENCES

1. Bykov, V.Iu., & Ovcharuk, O.V. (Eds.). (2014). *Formuvannia informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnostei u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv stvorennia informatsiinoho osvitnoho prostoru* [Formation of Information and Communication Competences in the Context of European Integration Processes of Creating an Information Educational Space]: posibnyk. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].
2. Lokshyna, O.I. (2009). *Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druha polovyna XX – pochatok XXI st.)* [The Content of School Education in the European Union: Theory and Practice (Second Half of the 20th - Beginning of the 21st Century)]: monohrafiia. Kyiv: Bohdanova A.M. [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (№ 2145-VIII vid 05.09.2017 r. zi zminamy) [Law of Ukraine "On Education" (No. 2145-VIII dated 05.09.2017 with amendments)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2011, 23 lystopada). *Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity (1392), (iz zminamy)* [On approval of the State Standard of Basic and Complete General Secondary Education, (with amendments)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016, 14 hrudnia). *Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period*

do 2029 roku [On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education 'New Ukrainian School' for the period up to 2029] (988-r). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

6. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. (2006). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

7. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2021, 14 kvitnia). *Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku* [For the approval of the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space in Ukraine for the Period up to 2030] (366-r). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

8. Bykov, V.Yu. Spirin, O.M. Ovcharuk, & O.V. (Eds.). (2010). *Osnovy standartyzatsii informatsiino-komunikatsiinykh kompetentnostei v systemi osvity Ukrainy* [Fundamentals of Standardization of Information and Communication Competencies in the Education System of Ukraine]: *metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Atika. [in Ukrainian].

9. Ovcharuk, O. (2013). Informatsiino-komunikatsiina kompetentnist yak predmet obhovorennia: mizhnarodni pidkhody [Information and Communication Competence as a Subject of Discussion: International Approaches]. *Kompiuter u shkoli ta simi*, 7, 3–8. [in Ukrainian].

10. Petrenko, S.V. (2017). Informatsiino-tsyfrova kompetentnist uchnia u konteksti formuvannia novoi ukrainskoi shkoly [Information and Digital Competence of Students in the Context of the Formation of New Ukrainian School]. *Innovatyka u vykhovanni*, 6, 144–156. http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2017_6_19 [in Ukrainian].

11. Konoshevskiyi, L.L., & Konoshevskiyi, O.L. (2013). Formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv matematyky [Formation of Information and Communication Competence of Future Mathematics Teachers]. *Problemy i perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitorno-tekhnichnoi elity: zb. nauk. pr.*, 32–33(36–37), 38–44. [in Ukrainian].

12. Nosenko, Yu.H. (2014). Deiaki aspekty vprovadzhennia zasobiv IKT v inkliuzyvnu osvitu [Some Aspects of Implementing ICT Tools in Inclusive Education]. In *Zb. materialiv II Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii molodykh uchenykh «Naukova molod-2014»* (pp. 54–56). Kyiv. [in Ukrainian].

13. Netosov, S. (2018). Zasoby IKT pidtrymky inkliuzyvnoho navchannia ditei z porushenniamy slukhu [ICT Tools to Support Inclusive Education for Children with Hearing Impairments]. In Yu.H. Nosenko (red.), *Suchasni zasoby IKT pidtrymky inkliuzyvnoho navchannia: navchalnyi posibnyk* (s.151–179). Poltava: PUET. [in Ukrainian].

14. Kholkovska, I.L. (2007). *Korektsiina pedahohika* [Correctional pedagogy]. Vinnytsia: VDPU im. M. Kotsiubynskoho. [in Ukrainian].

15. Lehkyi, O. (2002) Korektsiini mozhlyvosti zastosuvannia kompiutera u spetsialnii shkoli [Correctional Possibilities of Using Computers in a Special School]. *Defektolohiia*, 1, 36–39. [in Ukrainian].

16. Bondarenko, T.V. (2018). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii dlia zabezpechennia dostupnosti i rozvytku inkluzyvnoi osvity [Use of Information and Communication Technologies to Ensure Accessibility and Development of Inclusive Education]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 67(5), 31–43. <http://surl.li/zktxcqx> [in Ukrainian].

17. Dehtiarenko, T.M. (2015). Poshyrennia idei uprovdzhennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u systemu spetsialnoi osvity [Dissemination of Ideas for the Introduction of Information and Communication Technologies in the Special Education System]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 2(46), 11–21. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/1207/917> [in Ukrainian].

18. Mohylova, Z.O. (2013). Analiz uprovdzhennia dystantsiinoi osvity u spetsialnii shkoli (dlia osib z vadamy slukhu) [Analysis of the Implementation of Distance Education in a Special School (for the Hearing Impaired)]. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia*, 6(38), 182–195. <https://journal.iitta.gov.ua/files/journals/1/articles/929/public/929-3245-1-PB.pdf> [in Ukrainian].

19. Semko, L.P., & Samoilenko, N.I (2013). Kompetentnisnyi pidkhid do navchannia informatyky v osnovnii shkoli [Competence-Based Approach to Teaching Computer Science in Elementary School]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*, 4(2), 63–67. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 24.02.2025р.

УДК 37.013:376

Віталій Литовченко,

доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри психології Приватного вищого навчального закладу «Медико-Природничий Університет», член Молодіжної ради при Міністерстві охорони здоров'я України

E-mail: realvitalylytovchenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1869-6168>